

REFERAT

22. februar 2024

Møde i Det Særlige Bygningssyn
Torsdag den 1. februar 2024 kl. 10.15 – 14.30
i Slots- og Kulturstyrelsen, Nykøbing Falster, Fejøgade 1, 2. sal.
Mødelokale: Glumsø.

Det Særlige Bygningssyn
c/o Slots- og Kulturstyrelsen,
Center for Kulturarv,
Fejøgade 1, 2. sal
4800 Nykøbing F.

Mia Kroer Ræbild
Arkitekt Cand. Arch./Sekretær for
Det Særlige Bygningssyn
Dir. 33 74 52 68

Fra Bygningssynet deltog:

Forperson, arkitekt Hanne Ullum, arkitekt Jens Andrew Baumann (forlod mødet efter pkt. 6.1), arkitekt Thomas Carstens, Landskabsarkitekt Jacob Fischer, civiløkonom Birthe Iuel, arkitekt, professor Thomas Bo Jensen, arkitekt, byplanlægger Thina Wallin Jensen, arkitekt Eske Møller, kunsthistoriker, seniorforsker Vibeke Andersson Møller, arkitekt Sara Aasted Paarup, historiker, ph.d. Morten Pedersen og cand. mag. i æstetik og kultur Mette Slyngborg.

Afbud fra:

Arkitekt Tina Saaby.

Fra Slots- og Kulturstyrelsen deltog:

Enhedschef Mette Carstad, specialkonsulent Caspar Jørgensen, arkitekt Anja Viinberg Jørgensen, bygningskonstruktør Julie Fallon, specialkonsulent Johan Westh Hage og specialkonsulent Mia Kroer Ræbild (referent).

DAGSORDEN

1. Dagsorden

1.1 Godkendelse af dagsorden

Mette Slyngborg ønskede et punkt om formidling af strategien tilføjet under eventuelt.

1.2 Bemærkninger til referat af Det Særlige Bygningssynsmøde den 14. december 2023

Intet at bemærke.

1.3 Habilitet

Intet at bemærke.

2. Præsentation og første drøftelse af Det Særlige Bygningssyns strategi:

”De fredede bygninger skal fortælle Danmarks historie – strategi for prioritering af bygningsfredningen 2022”

Caspar Jørgensen præsenterede Det Særlige Bygningssyns strategi, herunder dens ni hovedtemaer, suppleret med baggrundsoplysninger om, hvor meget der er fredet, hvilke typologier der er fredet, og hvordan disse fredninger indplacere sig geografisk set.

Blandt medlemmerne af Det Særlige Bygningssyn var der bred opbakning til at arbejde videre med en implementering af strategien. Bygningssynet tilkendegav, at de ser positivt på hovedanslag, tidsafgrænsning og temaer, og finder det interessant, hvordan den kan

implementeres i det fremadrettede arbejde, herunder også formidling. Det blev aftalt at tage en videre drøftelse af strategien ved et af de kommende møder, evt. i forbindelse med Bygningssynets todages seminar i maj.

Birthe Iuel udtrykte bekymring for, at den nuværende Bygningsfredningslov ikke er hensigtsmæssig til forvaltningen af de meget store bygningsanlæg, som der tales om at frede, ligesom der intet nævnes om fremtidig finansiering af vedligeholdelsestunge anlæg.

3. Præsentation af udkast til temagennemgang af ”Centraliserede kraftværker i Danmark 1907-2023” til senere drøftelse

Caspar Jørgensen præsenterede et udkast til temagennemgangen af Centraliserede Kraftværker i Danmark i perioden 1907-2023, og bad Bygningssynet om at læse udkastet samt kommentere det, herunder oplyse hvis der er værker eller arkitekter, der ikke er nævnt.

4. Orientering

4.1 Nyt fra sekretariatet

Mette Carstad orienterede om, at Slots- og Kulturstyrelsens nye direktør Sigmund Lubanski havde første arbejdsdag i styrelsen den 1. februar 2024, og at arkitekt i Fredede Bygninger Luna Dyre stopper i styrelsen med udgangen af februar, og at stillingen forventes genbesat pr. 1. april 2024.

4.2 Året 2023: Opgørelse over byggesager, fredninger mm.

Det Særlige Bygningssyn fik den 24. januar 2024 tilsendt styrelsens årsrapport for 2023, og fik til mødet lejlighed for at stille opklarende spørgsmål til den.

Birthe Iuel tilkendegav, at hun ikke i årsrapporten kunne aflæse, hvor mange midler styrelsen har? Mette Carstad orienterede om, at der på den almindelige bevilling til de fredede bygninger er 45 mio. kr. om året.

Thomas Carstens spurgte, hvad årsagen til de lidt færre ansøgninger i 2023 mon skyldtes. Hertil oplyste Caspar Jørgensen, at en mulig årsag kunne ligge i ”*Bekendtgørelse om hvilke bygningsarbejder i fredede bygninger der ikke kræver forudgående tilladelse*”, som blev vedtaget i 2021. Samt at Slots- og Kulturstyrelsen for større bygningskomplekser har fået udarbejdet manualer, der beskriver hvordan konkrete bygningsarbejder må udføres. Mette Carstad supplerede, at de mange aktindsigter i 2023 formentligt skyldtes de ændrede skatteforhold ved køb af ejerlejligheder.

4.3 Klagesager

Mia Kroer Ræbild oplyste, at der ikke var nye indkomne klager til fredningsområdet eller afgjorte klagesager på byggesagsområdet siden sidste møde i Det Særlige Bygningssyn.

4.4 Nationale Kulturmiljøer

Anja Viinberg Jørgensen gav en præsentation og status af projektet Nationale Kulturmiljøer, hvor et ekspertudvalg, nedsat af Kulturministeren, skal udpege kulturmiljøer af national betydning fra middelalderen til midten af 1800-tallet. Hensigten med udpegningen er at sikre landets mest værdifulde og velbevarede historiske bymiljøer,

så deres bevaringsværdier fortsat vil være tydelige for eftertiden. Der forventes at være en hovedvægt af bykerner i de middelalderlige købstæder.

Der blev i synet spurgt ind til, hvornår arbejdet forventes færdigt. Hertil oplyste Anja Viinberg Jørgensen, at ekspertudvalget p.t. er i en udvælgelsesproces, at de udvalgte emner vil være en høring omkring sommer, og at udvalgets arbejde vil blive præsenteret i en afsluttende rapport ved årets udgang. Endvidere blev der spurgt til, hvem der formulerer den nationale interesse. Dette ville Anja Viinberg Jørgensen følge op på.

Bygningssynet udtrykte sammenfattende glæde over, at projektet med udpegning af Nationale Kulturmiljøer er blevet igangsat, men hæftede sig samtidig ved den tidsmæssige- samt den fysiske afgrænsning, idet der findes mange andre vigtige kulturmiljøer i Danmark.

5. Lister over byggesager i perioden 14. november 2023 til 1. januar 2024

Det Særlige Bygningssyn fik den 26. januar 2024 tilsendt svarene på de indkomne spørgsmål til byggesagslisterne. Forperson Hanne Ullum opfordrede Bygningssynets medlemmer til, når de modtager svar på deres spørgsmål, hurtigt herefter at tilkendegive, hvis der er uddybende spørgsmål. Dette giver styrelsen mulighed for at forberede disse svar til Bygningssynsmødet.

- 5.1 Der var ingen yderligere spørgsmål til byggesagslisten.
- 5.2 Der var ingen yderligere spørgsmål til byggesagslisten over egne bygninger.
- 5.3 Der var ingen yderligere spørgsmål til klagesagslisten.

6. Byggesager

6.1 Ny trappe mellem stue- og kælderetage i Kongefløjen på Frederiksborg Slot. Frederiksborg Slot, Frederiksborg Slot 1, Hillerød Kommune

(23/08010 ved Julie Fallon)

Julie Fallon gennemgik oplæg til byggesagen omhandlende en ny trappe mellem stue- og kælderetagen i Kongefløjen på Frederiksborg Slot med udgangspunkt i det af styrelsen udarbejdede oplæg af 22. januar 2024, suppleret med rådgivers dispositions- og præsentationsforlag udarbejdet til Bygningssynsmødet 1. februar 2024.

Det Særlige Bygningssyn drøftede udfordringerne ved etablering af en ny indvendig trappe mellem stue- og kælderetagen, og Bygningssynet udtrykte tvivl om, hvorvidt dette i det hele taget kan lade sig gøre uden, at der gøres skade på slottets bærende fredningsværdier. Bygningssynet udtrykte også tvivl om, hvorvidt den fremviste indretning med blandt andet café er langsigtet holdbar. Hvis der skal etableres en ny trappe, så skal løsningen være holdbar også på længere sigt, ligesom placeringen af Meldahls trappe har vist sig at være det. Bygningssynet forstår ønsket om at skabe bedre forbindelse og øget tilgængelighed og udtalte på baggrund heraf, at det bør undersøges, hvorvidt der findes andre løsninger på helhedsprincipperne, så problematikken omkring indretning og tilgængelighed derved kan løses på anden vis.

(Bilag 1: Det Særlige Bygningssyns indstilling vedr. ny trappe på Frederiksborg Slot).

7. Fredninger

7.1 Den tidl. Entreprenørskole, Egedalsvej 5, Ebeltoft, Syddjurs Kommune

(23/06472 ved Johan Westh Hage)

Johan West Hage gennemgik oplæg til fredning af Den tidligere Entreprenørskole med udgangspunkt i fredningsoplægget af 19. januar 2024, som Slots- og Kulturstyrelsen har udarbejdet, suppleret med fredningsforslaget fra Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur dateret december 2016.

Det Særlige Bygningssyn drøftede sagen. Bygningssynet udtrykte, at Den tidligere Entreprenørskole er et fantastisk værk og et yderst helstøbt anlæg med mange fredningsværdier, og at bygningsanlæg og landskab bør indstilles til fredning. Det Særlige Bygningssyn udtrykte ønske om, at facaden bør stå i kontakt med landskabet som oprindeligt, og at facaden derfor på sigt bør renses for nyere elementer. Endvidere påpegede Bygningssynet betydningen af kontrasten mellem det åbne landskab og det intime gårdrum, og påpegede vigtigheden af en plejeplan for bygninger og landskab. Hertil kom en anbefaling om fjernelse af de nyere tilkomne kampesten og en retablering af de hvide pullerter som oprindeligt, samt at der findes en anden løsning på udtrykket af de oprindelige spejlbasiner end de nuværende græsoverflader.

Birthe Iuel spurgte, om der er blevet foretaget undersøgelser af eventuelle byggetekniske problemer vedrørende skolens betonbyggeri. Hvortil styrelsen svarede, at der ikke er foretaget en særlig teknisk gennemgang af betonkonstruktionerne, men at det overordnede indtryk ved besigtigelsen af bygningen var, at betonen virker til at være i god stand.

Endvidere spurgte Birthe Iuel, hvorvidt ejeren af Den tidligere Entreprenørskole er blevet gjort opmærksom på, hvilke reelle konsekvenser en fredning har for såvel udviklingsmuligheder som merudgifter som følge af en fredning. Hertil oplyste styrelsen, at ejer har fået en grundig indføring i fredningens betydning i forhold til bygningsarbejder og i forhold til direkte støtte og fradrag.

Det Særlige Bygningssyn indstillede herefter Den tidligere Entreprenørskole til fredning.

(Bilag 2: Det Særlige Bygningssyns indstilling vedr. Den tidligere Entreprenørskole).

8. Eventuelt

Nødlidende bygninger

Birthe Iuel havde forud for bygningssynsmødet stillet spørgsmål til, om der er givet en ekstra bevilling til de 30 bygninger i kritisk tilstand, der skal sikres i år? Hvor stor den i givet fald er? Og hvad en sikring indebærer?

Mette Carstad orienterede om, at der ikke er tale om en ekstrabevilling i 2024 eller i 2025. Styrelsen har hjemmel til at lade sikringsarbejder udføre på ejers regning, såfremt de ikke efterkommer et påbud. Der er oftest tale om arbejder i størrelsesordenen under 100.000 kr. Det fremgår desuden af aftaletillægget med Departementet, at der anvendes en andel af støttemidlerne afsat til bygningsarbejder på de fredede bygninger. Ved sikring forstås: Presenning på utæt tag, plade for itugået vindue, soldater under bjælker eller anden bærende konstruktion, dræn eller fjernelse af terræn. Sikring der

foretages ved genopretningstiltag, f.eks. udskiftning af stråtag, vil også tælle med i årsmålet.

Strategi

Mette Slyngborg tilbød, som medskribent på Det Særlige Bygningssyns strategi: ”*De fredede bygninger skal fortælle Danmarks historie – strategi for prioritering af bygningsfredningen 2022*”, at holde et oplæg for Bygningssynet om formidling af strategien.

Forperson Hanne Ullum takkede for tilbuddet og foreslog, at det eventuelt kunne ligge i forbindelse med Bygningssynets 2-dages tur i maj måned.

Møderække

Hanne Ullum oplyste, at mødedatoen d. 13. juni 2024 er blevet flyttet til d. 6. juni 2024 på grund af sammenfald med Folkemødet på Bornholm. Hanne Ullum spurgte endvidere til om Bygningssynsmødet d. 3. oktober 2024 også bør flyttes på grund af sammenfald med det årlige byplanmøde. Tre medlemmer tilkendegav, at de skal deltage i byplanmødet, hvorfor sekretariatet vil undersøge muligheden for at flytte Bygningssynsmødet.

Fremadrettet vil sekretariatet styre uden om disse to begivenheder i planlægningen af de kommende års møderækker.

BILAG 1 – DET SÆRLIGE BYGNINGSSYNS INDSTILLING

6.1 Byggesag

Ny trappe mellem stue- og kælderetage i Kongefløjen på Frederiksborg Slot Frederiksborg Slot 1, Hillerød Kommune

(23/08010 ved Julie Fallon)

Det Særlige Bygningssyn har forståelse for, at de eksisterende forbindelser mellem museumsfaciliteterne i stueetagen og toiletter samt garderober i kælderetagen, kan være en udfordring for moderne museumsdrift. Forbindelserne afspejler imidlertid renæssanceslottets bevarede hovedstruktur, hvor alle etager fra stuen og opefter var forbeholdt den kongelige familie og hoffet, mens kælderen udelukkende blev anvendt af tjenestefolkene. Adgangen mellem etagerne foregik, som det er typisk for renæssancens bygninger, i udvendige trappetårne og kun slottets ansatte bevægede sig op på slottets øvrige etager via de smalle spindeltrapper, der er skjult i murene.

Bygningssynet finder, at der er bærende fredningsværdier knyttet til den bevarede hovedstruktur samt bygningsdelene fra Christian d. 4's renæssanceslot, der er blandt de mest signifikante renæssanceslotte, vi har i Danmark.

Forslag A – forlængelse af trappetårne

Det er derfor Det Særlige Bygningssyns vurdering, at trappetårnene ikke kan forlænges til at gå til kælderen, da den kulturhistoriske værdi der ligger i den hierarkiske adskillelse mellem de kongelige og tjenestefolkene, som er en del af slottets hovedstruktur, vil blive svækket.

Derudover vil forslaget medføre omfattende bygningsarbejder i både fundament og murværk fra renæssancen, hvilket Bygningssynet ikke er positive overfor på grund af deres alder og signifikans.

Forslag B – nyt trapperum

Det Særlige Bygningssyn finder ikke, at der kan fjernes oprindelige renæssancehvælv, da disse repræsenterer væsentlige fredningsværdier og som udgangspunkt skal bevares. Samtidig finder Bygningssynet det problematisk at etablere et trapperum i et af slottets delvist oprindelige rum mod haven. Indvendige trapperum er fremmed for renæssanceslottets bevarede hovedstruktur, og Bygningssynet er derfor ikke enig i forslagets konklusion om, at det er en fordel at ”*Trappen forholder sig til og indrammes af et rum*”.

Bygningssynet anbefaler, at de eksisterende adgange til kælderen både fra gårdrummet og fra stueetagen inddrages som en del af museumsoplevelsen på slottet.

Det Særlige Bygningssyn kan ikke på baggrund af det fremsendte materiale vurdere, om de eksisterende adgange til kælderen er tilfredsstillende i forhold til tilgængelighed. Bygningssynet anbefaler derfor at få udarbejdet en samlet analyse af universelt design på slottet som helhed, og at eventuelle forbedringer kun kan ske inden for slottets eksisterende strukturer.

BILAG 2 – DET SÆRLIGE BYGNINGSSYNS INDSTILLING

7.1 Fredning af Den tidligere Entreprenørskole Egedalsvej 5, Ebeltoft, Syddjurs Kommune (23/06472 ved Johan Westh Hage)

Det Særlige Bygningssyn finder, at Den tidligere Entreprenørskole i sin helhed bestående af det firelængede anlæg med tilbygning samt gårdrum og omgivende landskab beliggende på Egedalsvej 5, matrikel nr. 105a, 106, 107c Ebeltoft Markjorder, 8400 Ebeltoft, Syddjurs Kommune, har de kulturhistoriske og arkitektoniske kvaliteter, som kan begrunde en fredning.

Den tidligere Entreprenørskole er et særligt godt eksempel på en undervisnings- og kursusejendom fra 1960'erne af høj arkitektonisk kvalitet. Anlæggets frie beliggenhed samt den gennemtænkte udformning, får det til at fremstå som en naturlig del af landskabet forstærket af materialeholdningen med beton og græstørv på tagene, som udgør en vigtig femte facade. Herudover er anlægget en eksemplarisk repræsentant for den såkaldte brutalisme, en arkitektonisk retning, der var fremherskende såvel internationalt som i Danmark i 1960'erne og 1970'erne. Endelig er anlægget et tidstypisk resultat af et vellykket samarbejde mellem en bygnings- og en landskabsarkitekt samt en kunstner.

Anlæggets udformning får de fire længer i forskellig højde til at fremtræde som en harmonisk helhed. Det fremstår kraftfuldt og robust med tydelige og effektfulde detaljer, som er grundigt og konsekvent bearbejdet. Herunder den rå beton med tydelige aftryk af forskallingen i de vertikale led på søjler og vægge i kontrast til den glatte overflade på de horisontale led på dragere og dækelementer. Det gælder også den indre gård, som er puritansk og knap og med referencer til kloster-arkitektur. I det indre er der et stærkt samspil mellem det synlige råhus i beton og bygningens interiør og detaljering - herunder dækbrædder, lamper, døre og oprindelige overflader som teglklinker og skiferfliser samt farvesætningen og den traditionelle materialeholdning.

Det Særlige Bygningssyn anbefaler, at gårdrummet ved lejlighed enten føres tilbage til sin oprindelige udformning med spejlbasiner eller at der findes en anden løsning, som ligger tættere på det oprindelige udtryk. Det anbefales ligeledes at reetablere de hvide pullerter i gården. Herudover anbefales det, at der udarbejdes en plejeplan for landskabet, der fastholder de magre, ikke-gødede jorder med tilhørende flora og sikrer en udtynding, så landskabets åbne karakter bevares. Det anbefales herunder at nedlægge eller flytte æblelunden ud for vestlængen, da denne blokerer både ind- og udsigt, og i tiltagende grad vil sløre sammenhængen mellem anlæg og landskab.

Derudover anbefaler Bygningssynet, at der udarbejdes en manual for vedligeholdelse af anlægget.